

RELIGIO.

KATHOLIKUS POLITIKO-EGYHÁZI ÉS IRODALMI LAP.

BUDA-PESTEN, JUNIUS 22. 1851.

71.

HARMADÉVI FOLYAM.

Megjelenik e' lap hetenkint háromszor: kedden, csütörtökön és vasárnapon. Az előfizetési díj félévre postán 6; helyben 5 frt p. p. — Klófizethetni minden postahivatalnál, Pesten a' szerkesztőségénél (Zöldfa-utca, 319. sz.) és Hartleben K. A. könyvkereskedésében.

TARTALOM : Betekintés némelly mult századi tervekbe. (Folyt.) — Nyílt levelezés. — Egyházi tudósítások. — Politikai szemle — Vegyesek.

Betekintés némelly mult századi tervekbe. (Folyt.)

Az említett kath. társulat' eszméje hozzá volt csatolva más bizonyos tervhez, tudnillik egy nemes Akademia' fölállításhoz, mellynek létrevergődése maga után fogta vonni, és állandóvá tenni amazt is; azért a' pannonhegyi irományok vegyest szólnak a' kath. egyletről, és a' nemes Akademiáról. Mind a' két eszme egy, merész vállalkozásu, törhetlen erélyű és ügyes férfinak, Koptik Odo dömölki apátnak lángképzeletében szülemlett meg, kit vásonkői gróf Zichy Ferencz győri püspök 1750-ik évi novemb. 22-én kelt hivatalos oklevelében „apostoli, és Isten' különös gondviseléséből ezen mariaí országnak javára második Geléért gyanánt küldetett férfiú“-nak nevez, és érdemeit ekkép rajzolja: „Tudomásunkra van, miszerint ő a' boldogs. szüz Máriának Isten' anyjának tiszteletét több, általa irt könyv által buzgón előmozdította; egykor az Isten' anyjának kápolnát, most pedig fényes egyházat emelt; új monostort, kerítést, vendégszállásokat alaphól épített. Ő a' tudatlan köznép személyesen oktattatta (catechisabat); az imákat és rózsafüzéreket előmondta; a' Romában kinyert imatársulatok által a' népet szüzi jámborságra (parthenica pietate) buzditotta; nagy számu segédpapok által az Isten' igéjét terjeszté; ő soká földalatti barlangban lakván, szigoru sanyargatásban élt; ő saját terhelteztésével ellenségei iránt legnagyobb jótékonyságot, idegenek iránt vendégszeretetet gyakorlott, szenvedőknek vigasztalást szerzett. Nagyszerűk valóban, és a' keresztény népre legüdvösbe azok, miket a' szentséges pápától kieszközlött, hogy általuk az országnak használhasson. A' kövek és emlékek hirdetik ezen tisztelendő férfiúnak buzgalmát, szorgalmát, jámborságát. Általa hozatott be e' honba a' legdrágább kincs, tudnillik a' csodatévő Istenanyjának szerteszét elhiresedett szobra; általa már több száz ezer lélek e' szent helyen bűnbánatra indittatott; az eretnekek nagy száma az igaz hitre térítettett; ő általa ezen pusztán olly népes isteni-tisztelet keletkezett, hogy városokban is alig van népesebb. Az egyházi karimát (chorum canonicum) és máriaféle zsolosmát (officium marianum), szaporítva a' szerzetesek' számát, megtartatta, 's maga mások'

példájára buzgón részt vett,“ 'stb. Ennyit, 's még több effélét mond az Odo apáttal egykoru győri püspök, ki nek püspöki hatósága alá tartozott akkor Dömölk, 's ki személyesen a' hely' színén mindent megvizsgált.

Koptik Odo, stiriai, sz. Lambertről nevezett, monostornak kebelezett tagja, a' sóvári (Salzburg) tudomány-egyetemnél hittanári hivatalt viselt, és ugyanott 1737-ben nemes növeldét állított, mellyben tehetős családok' fiai állapotukhoz illő kiképzést nyertek erkölcshen, tudományokban, nyelvekben és szépművészetekben. Az intézetben sok magyar urfi is neveltetett, névszerint Apponyi, Szécsényi, Draskovics grófok, Mednyánszky bárók, Törökök, 'stb. 1739-ben Sajgó Benedek szentmártoni főapát Koptikot dömölki apáttá nevezte, ki Sóvárról magával hozta a' növelde' áttételének kíváнатát, kivált miután ott távolléte' következtében az intézet alábbszállott, nemsokára pedig Mária Therezia' országlása' kezdetén 7-ik Károly császár hadjárata miatt fenmaradhatása kétséges lett. 1740-ben Odo apát Apponyi urfiakkal Romában tartózkodván, első tervét dolgozta ki a' felállítandó katolikus nemes egyletnek, és a' pápai kormánytól helybenhagyó, ajánló leveleket nyert, miről összesen így tudósítja Sajgó főapátot Bécsből novemb. 26-án 1740. „Végre valahára elvégezvén Romában dolgaimat, örömmel térek vissza honomba. Megáldá Isten csekélységemet, 's kíváнатimat betölté. Imhol Magyarország' keresztje, az egész országra fényt derítő! E' jelben győztem, és a' szentséges pápától kieszközlém, hogy a' régi lovagrend' visszaállítására teljhatalmat nyernék, melly általa „apostoli és királyi“ czimmal felruházva, Isten' dicsőségére, szent István' tiszteletére, a' tévtanok' kiirtására, a' hon' diszére, a' magyar nemesség' örömére szolgál. Bécsbe érkezésem után azonnal megtettem a' lépéseket az udvar' jóváhagyása végett. Nincs is a' kegyes királynénak nehézsége a' helybenhagyásban, csak azt ohajtja, mint némelly főrendűek mondák, hogy az országnak főbb hivatalnokai jelentsék ki, miszerint e' rendiránt visszatetszést nem éreznek. A' Bécsben lakó országlárok, jelesül a' nm. cancellár, méltós. Koller, 's mások ez ügyben nagyon gyönyörködnek, és minden igyekezetük felhasználását ígérík a' végre, hogy a' dolog teljessé-

be menjen. A' pápa Kollonics bibornok ő eminentiáját, Zinzendorffot, és az apostoli nunciust bízta meg, hogy a' királynét a' beegyezésre bírják. Ezek engem ő felsége' megegyezéséről bizonyossá tettek, csak azt ohajtják mind ök, mind nagyon sokan mások, hogy már a' koronázás' ünnepélyén ezen apostoli királyi rend' lovagjaivá avattassanak. A' szabályok azután, mellyeket sz. István királyunk' oktatásából vontam ki, 's mellyek Romában szigorun voltak megbirálva, kijavítva, és helybenhagyva, a' jövő országgyűlésen tárgyalathatnak; mert csak ideiglenesen szerkezték össze, 's a' rend felhatalmazva azokat megmáshíthatni, és a' körülményekhez képest változtathatni. Mi ugy lévén, semmi aggodalomnak nincs helye, hogy talán e' rend' föl- vagy visszaállításához, melly valaha szent István király által alkottatott, a' királyné megegyezését ne adja. Mivége méltóságodnál alázatosan esedezem, hogy a' közjó 's szent szerzetünk' gyarapítása végett mihamarább Pozsonyba utazni, 's a' nagyméltós. Pálffy grófot, mint hir szerint jövő nádorunkat, a' főméltós. primást, 's más országnagyokat rábírni méltóztassék, hogy kijelenteni ne sajnálják, mikép e' rend nekik nem kellemetlen, vagy hogy inkább kedves; sőt, ha lehet, helybenhagyás' megnyeréseért ő felségéhez folyamodjanak. Ezt kieszközölve az ügy el lesz döntve, 's vallásunk határtalanul fölvirágzik. A' pápa' ohajtásából ezen apostoli királyi rend' élén maga a' király, mint főmester állna, vagy kit a' király nevezne, de azonkívül az országban két nagymestere lenne, egy az egyházi rendből, másik a' világinemességből, "stb. — Néhány hét múlva, azaz januar. 12. 1741. Odo apát ismét tudósítja a' szentmártoni főapátot Bécsből, mikép a' főmélt. primás, Pálffy gróf, és több más országnagyok csakugyan Bécsbe irt leveleik által tetszésüket, és ohajtásukat fejezték ki az iránt, hogy a' lovagrendre vonatkozó terv sikerüljön. Az esztergomi érseket, galánthai gróf Eszterházy Imrét maga az apostoli nuncius kérte meg e' jó ügy' támogatására, következő figyelemre méltó levéllel, Bécsből dec. 18. 1740: „Kétségen tudomására van méltóságos és főtisztelendő uraságodnak, miként a' főtisztel. Odo, szent Benedek rendén lévő dömölki apát- atya, sok nagy és nevezetes dolgokat bölcsen fölkarolt, és erélyesen véghezvitt légyen. Mégis valami dicsőbbet és hasznosabbat véleményem szerint soha nem végzett, mint midőn a' dicső sz. István Magyarország' királyának elenyészett, és az idő mostohasága miatt feledékenységbe ment lovagrendjét helyreállítani, 's újból föléleszteni vállalkozott. Ugyanis szabályai világosan bizonyítják, miszerint efféle rend ezen nagy terjedelmű országban Istennek legnagyobb dicsőségére, a' lelkek' üdvére, és a' tévtanok' kiirtására föltöbb hasznos lesz. Mit midőn a' dicsőn uralkodó XIV. Benedek szentséges pápa' bölcsesége szerint megértett volna: azon szabályokat nemcsak jóváhagyni, és megerősíteni, hanem egyszersmind nagy kegyességénél fogva megparancsolni méltóztatott, hogy a' Romából Bécsbe utazó Odo apát- atya Valenti bibornok, ő szentségének álladalmi titkára ő eminentiájától levelet nyerjen, 's nekem is meghagyá, hogy a' nevezettapát-

atyának az olly jeles kezdet' végrehajtásához ezen udvarnál segédkezet nyujtsak. Miután tehát ugyanazon apát- atyával értekeztem, és a' dolgot Kollonics bibornok ő eminentiájával, valamint nagyméltóságú Batthyány gróf Magyarország' cancellárjával komolyan megvitattuk volna: méltóságos és főtiszt. uraságodat véltük fölszólítandónak, és segédül kérendőnek. E' végre oda utazik Odo apát- atya, e' jelen levéletem által adandó. Ne terheltelessék tehát őt kegyesen fogadni, kész hajlammal kihallgatni, 's tekintélyével neki azon segílyt nyujtani, mellyért személyesen fog esedezni; mert mind, a' mit véghezvinni buzgólkodik, ezen nemes nemzetre nem kevés dicsőséget és fényt áraszt-hat, "stb.

Az eddig közlöttekől látjuk, miben állott eredeti alakja a' tervezett kath. nemes társulatnak. Tudnillik szándok volt, a' régi, idő' folytával elavult lovagrendet föléleszteni, mellyet állítólag már sz. István alkotott, és Koptik szerint, fiát is szent Imre herceget abba fölavatta; a' mit tehát a' tudós carmelita' előadásából értettünk, az már utóbbi módosított terv után alakult. Főlebb mondatott, mikép a' dömölki apát a' társulat' eszméjét elválhatlanul összeforrasztotta egy nemes nagyszerű tanintézet' tervével, mellynek fölállítása, mint gondolhatni, tetemes költséget, 's dus alapítókat igényelt, kikhez ő magát anyagi erőre nézve ingyen sem sorozhatta. Élénk tevékenysége késedelmet nem szeretett; azért kész volt intézetét bárhol ideiglenesen fölállítani addig, míg hosszú hivatalos tárgyalások után czélszerűbb helyet és megalapítást eszközölhetne ki a' kormányzésekétől. A' királyi főudvarmesterné, Fuchs grófnő házat és telket ajánlott neki e' czélra Mannersdorf nevű helységben, Ausztria és Sopronmegye' határán, mit ő jobbnak megszerzéseig elfogadott. Az Akademia fölszerelésére pedig és föntartására körlevelet irt a' birodalom' szerzetes testületeihez, kérvén, buzditván őket, hogy szövetségbe állván a' szerint, mikép a' sóvári szent Benedek- rendi egyetemnél vala az eset, ezen akademiát is vegyék katholika- egyházi, 's különösen benedekrendi birtokba, 's azt alapító oklevelek által tanárokkal, meg évi segedelemmel lássák el. „Ezen ügynek kivitele, úgy mond, már két évig tárgyalaték a' királyi udvarnál, míg végre sok nehézség' legyőzése után ő kir. felsége ez üdves szándokra annál kegyesebben hajlott, minél világosban belátta azt, miszerint a' nemes ifjaknak külföldi akademiákba való küldözgetése már gyakran a' kath. hitnek, családok' jóllétének, jó nevelésnek, és haza' boldogságának sokat ártott.“ Mielőtt a' körlevelet szétküldötte volna, már 8, személyesen megkeresett kolostorkésznek nyilatkozott a' részvétre, azonfölül sok nagy tekintélyű gróf, báró és nemes ajánlkozott társulati tagul. Kikérte továbbá a' fáradhatlan vállalkozó a' magyar kir. helytartótanács' ajánlását is ő felségénél, és nem siker nélkül, mikép az itt következő felírás bizonyítja, melly több tekintetből tanulságos: „Felséges 'stb. Koptik Odo, szent Benedek rendén lévő dömölki apát némelly külsők' kieszközöltt segélye- és pápai engedély mellett a' Sóváron kezdett József- Károly társulatot háboru miatt biztos helyre, Mannersdorfra

általtenni, 's ugyanott akademiát, mellyben a' nemes ifjúságot minden, a' nemesrendhez illő és az államnak hasznos tudományra és művészetre oktatni, a' miveltebb nemzetek' nyelveibe avatni, kathol. hitben és erkölcsben kiképezni lehessen, föllálitani szándékozáván, ezen kir. helytartótanácsához folyamodik, kérvén, hogy ugyanez az elkezdett vállalatot felségednek akként ajánlja, miszerint ugyanazon akademia, ha bármi okból Mannersdorfon meg nem nyilhatnék, vagy nem folytathatnék, Magyarországbán nyerjen helyet, 's e' végre királyi felséged azt kegyelmesen jóváhagyni, és pártfogásába venni méltóztassék. A' jövedelmi forrásokat, mellyekből az ollyatén akademiát föllálitani igyekszik, hiteles okmányokat mutatván elő, kijeleli, 's azokban a' zárdák által állítandó, vagy máshonnan szerzendő tanítók, ezeknek tartása és díjazása iránti biztosítás is foglaltatik. Egyébiránt ezen társulatnak fő kötevénye abban áll, hogy az igaz hitet minden alkalommal tehetsége szerint védje, és oltalmazza; egyszersmind csillagos diszjelt, szent József és Károly arcképeit ábrázolót, a' nyakról lefüggőleg kíván hordozni, mellynek dija idővel a' tanítók' tartásának és fizetésének alapjául szolgálhat. A' tudományok és hasznos művészetek milly javára legyenek a' köztársaságnak, azt, miután napnál világosabb, hővebben felvilágosítani és indokolni nem szükség. Elég . . . hogy egy sincs az europai miveltebb nemzetek és tartományok között, melly egyetemi akademiákkal nem birna; egyedül a' mi hazánk' fiait nyomja az a' szerencsétlenség, miként vagy nélkülözniök kell a' fensőbb kiképezést, vagy ha ebben részesülni akarnak, külső tartományokba 's vidékekre kényszerülnek nagy költséggel utazni, úgy, hogy a' kisebb tehetségű, 's a' külföldi iskolák' költségeit nem győző nemesek' fiai itthon rejleni, és sokszor a' legjelesebb tehetségek, nemesi pálya' alkalmazásán kívül, a' haza és családok' sajnos kárára tétlenségben, vagy földmívelésben eltemetve heverni kénytelenek. Tudja ugyan a' kir. helyt. tanács, miszerint ezt azon honban mondja, 's ott tesz panaszt a' tudományosság' elhanyagolásáról, hol talán nagyobb a' tanodák és tanulmányok' száma, mint akárhol egyebütt; ámde, miután ezen tanodák a' latin nyelven kívül, melly a' többi tanulmányoknak csak emeltyüje, alig tárgyalnak valamit, a' jelenkor' tanulsága pedig más tudományok- és műveknek, nemkülönben a' miveltebb nemzetek' nyelveinek ismeretét is követeli: azért szükséges olly akademiáról gondoskodni, mellyben a' honi ifjúság egyéb tudományokra is oktattassék, és az erkölcs- és nyelvek' tantárgyaiban is kiképeztessék. Mert mi egyebet kíván az 1723-ki 70-ik törvényczikk, világos szavakkal azt rendelvén, hogy az akademiákban nemcsak a' bölcsészeti, hit- és jogtani, hanem minden más, a' külföldi egyetemekben nyilván taníttatni szokott, és a' közpolgári és katonai állapotnak használó tanulmányok is tárgyalassanak, 's alkalmas tanárok által előadassanak, mihelyt a' módszer, alak és segédeszközök a' kir. helytartótanács által föl lesznek terjesztve? Nagyon bölcsen ismerték el tehát akkor is az ország' rendei, miként a' mi akademiáink- és gymnasiumainkban jelenleg taníttatni

szokott tanulmányok az ifjúság' valódi kiképzésére nem elégségesek, mi okból a' külföldi nemzetek' példájára más tudományokról is gondoskodtak ugyan, azonban az országnak alkalmas segédeszközei, és szükséges költségei mind e' mai napig hiányzottak. Mindazonáltal a' kir. helytartó tanácsnak mind az idézett, mind az ugyanazon gyűlésen alkotott 105-dik törvényczikk értelmében egy ollyatén akademia és az országnagyok' udvaraiban nevelendő ifjúság iránti gondoskodás meghagyatott. . . . Ennélfogva . . . mind az említett társulatot, mind a' vele járó akademiát, melly tudniillik hasznosság, becsületesség, szükségesség és honi törvényeink által ajánltatik, nemcsak két kézzel elfogadja a' királyi helytartó tanács, hanem egyszersmind királyi felségedet arra alázatosan kéri, hogy a' nevezett apátnak üdves szándokát . . . ezen hon' fiainak javára anyai kegyességgel elősegíteni, pártfogolni, és azon esetben, ha Mannersdorfon az akademia nem létesülhetne, ugyanannak ezen országba átvitelét kegyelmesen megengedni méltóztassék, melly esetben ezen királyi helytartó tanács a' hely, mód és forma iránt további észrevételeit megteheti. Pozsonyban aug. 25. 1742. Gr. Nádasdy Leopold, Fábriánkovics György, Brunzwik Endre."

Ezen kormányszéki ajánláson úgy megörült a' dömölki apát, hogy három nap mulva legvérmesebb reménnyel tele levelet irt a' szentmártoni főapátnak Bécsből aug. 28. 1742., közölve vele „sub rosa“ a' helytartótanács' felírását is. „Eddig, úgy mond, az írástól tartózkodám, miglen különféle bajból kivergődven az akadályokat legyőzném. Ugyanis a' mannersdorfi akademiának föllálitása majdnem annyi viszontagságon ment keresztül, a' hány főben megfordult, mig végre a' kir. helytartótanács közbenjárása a' királynénál, mellynek tartalmát titokban (sub rosa) közlöm, ügyemet annyira megszilárdítaná, hogy már más nem hiányzik, mint kezdetre némi atyai segély, mellyért ezennel folyamodom. Már 12 zárda kötelezte magát kiadott hiteles oklevelek által a' tanítók' kiállítása- 's föntartására, mig a' diszjelekből az alap kikerül. Testgyakorlati mesterek felől, kötelező irat által, biztosított Rumel báró. Csillagokat már több ezer forint árán készíttettem. Jelentkezők nagyon sokan vannak mind a' diszjelre, mind az akademiába. . . Még sok más benedek- és cisterci rendü monostor akar hozánk csatlakozni. A' zárdák szerzetes ifjaikat, kik különben jezuitáknál tanulnak, különféle okokból a' mi nevelésünkre akarják bizni. A' fegyelem szoros lesz, még jobb, mint Síváron. Az akademia' kezdete Mindenszentre megeshetik. A' mű nagyszerű lesz, és szerzetünkre nézve diszes, úgy nyilatkozik az udvar, az országnagyok, a' nép. Csak egyedül örökös elnökre van még szükségem, ki a' sívári egyetem' mintájára az akademiát igazgassa. E' tisztet már régen nem egyedül magam, hanem az egész lovagtársulat' nevében méltóságodnak mély tisztelettel ajánlottam, mert úgy kívánta fiui hódolatom, 's az ügy' megállapításának szempontja. Ezt tehát ujjal ajánlom teljes alázattal, 's elfogadásaért buzgón esdeklem. . . . Galánthai gróf Eszterházy Józsefen, és sok más

grófon és báron kívül, kik a' társulatba már beiratták magukat, még kétszáz jelentkező vagyon, a' csillagot azonnal fölveendők, mihelyt a' királyi pártfogás iránti leirat megérkezik. . . A' grófnőtől (Fuchs főudvarmesternétől) hallom: miszerint a' királyné is ösztönül, legalább néha, a' csillagot viselni szándékozik. . . A' helytartótanáctól körlevél készül minden megyéhez, hogy ha valamely nemes a' csillagot viselni, vagy fiát az akademiába küldeni szándékozik, az illető helyen jókor jelentse magát. Az egész ország kedvez ügyemnek. . . E' társulat „lovagtársulatnak“ neveztetett el, noha én „nemesek társaságának“ kívántam neveztetni, 'stb. (Vége következik.)

Márkfi Samu.

Nyílt levelezés.

Pécs, majus 8. Többször pusztítottatott sivataggá édes magyar hazánk, miért is különös érdekel bir minden akármi csekély régi emlék is, melly mindedig szülőföldünkön daczolt az idő vasfogával és a' rombolás' dühével, mellyhez hasonlót egy ország' történetei sem mutathatnak elő. Az ekkép fönmaradt hazai emlékek közt bizonyosan első helyen áll a' roppant pécsi székesegyház négy tornyával együtt. E' templomról újabb íróink is azt állítják egymásután, hogy Péter király által építettett. Így Horváth Mihály ismeretes történelmi művében így szól: „Péter Fehérváron börtönbe vettetett, hol nem sokára meghalt, és az általa épített pécsi templomban eltemettetett.“ Legujabban Toldy Ferencz e' czimű munkájában: „A' magyar nemzeti irodalom' története“ (füz. I. lap 48.) állítja: „Péter király a' pécsi egyházat rakatá.“ Szabadjon ezekre néhány észrevételt tennünk, miután örömmel tapasztaljuk, hogy újabb időben a' magyar akademia különös gondot és figyelmet kezd régi hazai emlékeinkre fordítani. Mindekelőtt is kinyilatkoztatjuk meggyőződésünket, hogy hazánknek pár nélküli temploma nem Péter által építettett, hanem tán már nagy Károly császár' idejében alakítottatott át romai castellumból keresztény szentegyházzá, mellyet szent István hozott ujonnan helyre, és talán ékesítettett ki Péter király.

Állításunk' behozonyítására nézzük, mit mondanak templomunk' építéséről hazánk' régibb történetírói, és lássuk, valljon áll-e kétségen túl az azokra hivatkozó újabb írók' véleménye, melly Péternek tulajdonítja hazánknek egyik legnevezetesh templomát. Kéza Simon így ír: „Petrus... Quinque-Ecclesiis subterratur, quam fundasse perhibetur.“ Joannes Archidiaconus de Gvercse: „Petrus, ut magis Pio Regi complacere, cathedralem St. Petri Quinque-Ecclesiis absolvit.“ Thuróczi: „Petrus... sepultus est Quinque-Ecclesiis, quam ipse fundaverat in honorem beati Petri Apostoli, anno regni secunda vice tertio.“ Ransanus: „Caeterum curavit Andreas, ut sepeliretur (Petrus) in Quinque-Ecclesiis, in quo oppido struxerat ille nobilem Basilicam in honorem B. Petri Apostoli.“ Bonfinius: „Petrus . . . obiit et in quinqueecclesiensi basilica, quam ipse fundarat, divoque Petro et Paulo dicar, sepultus est.“ De az idézett írók' állításával ellenkezik szent Istvánnak 1009-ben kelt oklevele, mellyben ez áll: „Si quis violare (terminos dioecesis Quinqueecclesiensis) praesumpserit, . . . sciat se . . . a Sancto Petro Apostolo, in cuius honore supramemoratus constructus est Episcopatus, perpetuo anathemate damnandum.“ Ez t., mint Koller megmutatja, bizonyítja, hogy már 1009-ben állott Pécssett szent Péter' egyháza, miután szent István a' székesegyházak' védszen- teitől szokta volt elnevezni a' megyéket; így p. o. Ecclesia

S. Michaelis = Episcopatus Weszprimiensis. És ki hinné, hogy Pécssett nem volt volna már 1009-ben templom, hol a' buzgó és szentéletű Bonipert vala akkoron a' főpásztor. És Pécsváradon is kész volt már 1015-ben a' nagyszerű kolostor és egyház, és az akkoriban legműveltebb és legnépeseb (mint kitetszik a' pécsvárad alapító-oklevélből) megyének főhelyén, Pécssett, hiányzott volna még a' székesegyház, melly olly roppant, hogy Péternek zavarteli rövid országjárása alatt épen nem építtethetett?! Mindenestől három vagy legfőlebb négy évig ült Péter a' trónon, és ezen rövid idő alatt is mindig önvédelméről kellett gondoskodnia; nem is valószínű tehát, hogy ő rakathatta volna a' roppant épületet, mellyet most is nehéz volna négy év alatt alapjaiból fölépíteni. Továbbá nem is olly bizonyos és világos a' régiek' tanúsága, hogy az ujjahak kereken kimondhassák, Péter építé a' pécsi főegyházat. Kéza a' legrégiebb, csak azt állítja: perhibetur, mintha ezt csak hírből, mondából és nem bizonyosan tudná. Aztán, még azt sem mondja Kéza, hogy Péter székesegyházunkat alapítá, mint fönidézett helyéből kitetszik. A' fölhozott főesperes pedig nem mondja fundavit, hanem absolvit. Lehet tehát, hogy Péter építtetett a' roppant templomon valamit, és leginkább azért akart oda temetkezni, mivel tulajdon védszentének tiszteletére vala a' nagyszerű egyház fölszen- telve.

Meggyőződésünk erősbül, ha a' templomot magát nézzük, figyelve leginkább fekvése, alkatrészei- és alakjára. Mindezekről Szalágyi „De statu Ecclesiae Pannonicae“ (lib. IV. fol. 261.) így szól: „Sed quid conjecturis agimus, (hogy t. i. Pécs hajdan romai hirneves város volt,) quando certa praesto sunt indicia? Moenia urbis nostrae pervetusta sunt e lapidibus, quos tophos dicimus, exstructa, turribus quadratis et rotundis, non admodum multis, distincta, ambitu propemodum unius horae, siquis lentius progrediatur. Viae cum in urbe, tum in suburbanis stratae marmoribus cerulei coloris, aliae mediocres, aliae mirandae magnitudinis. Arx vetustis, firmisque olim moenibus cineta urbi imminet, in colle posita. Haec Romanarum in similibus aedificiis struendis consuetudinum haud ignarus si consideret, Romanam in iis formam moremque non potest non intueri. Sed verum Castelli Romani simulacrum est templum princeps Divi Petri in arce, opus sane conspiciendum, et magnitudine omnia Hungariae templa exsuperans, e sectis formae quadratae lapidibus egregia arte non tam aedificatum, quam e Castello Romano in formam sacrae aedis conversum*). Indicia haud dubia ejus rei sunt quadratae turres quatuor e sectis lapidibus, quae totius molis latera ad quatuor angulos muniunt, nullo, quod sciam, in templorum Christianorum exemplo. In fronte templi arcus diversi nunc materia repleti, subter pavimento validissimi muri atque ita ducti, ut his nihil unquam esse potuerit cum rationibus templi commune. Tum et subterranei aqueductus infra templum luculentissima vestigia non pridem detecta. Molem istam, uti figura sua Castelli magis, quam templi similem, Romanis aliquando habitata fuisse, ostendunt inscriptiones quaternae non multis abhinc annis, cum terra ex arce egereretur, humo effossae, quarum in una nomen est militis Legionis II. Adjutricis, in una militis Legionis III. Italicae. Eandem legionem II. Ad ordinarium fuisse Pannoniae Valeriae (Pécs vidéke) praesidium, constat ex notitia Imperii, etc. His inscriptionibus adjungo Sarcophagum marmoreum albi coloris . . . repertum, etc.“ — És Szalágyi († 1796.) óta igen-igen sok új emlék találtatott templomunk körül, mellyekből kétségtelen, hogy

*) In Notitia Imperii occid. apud Pancirol. pag. 163. exhibentur insignia Comitum Italiae, in quibus cernere est effictum Romanum Castellum multum simile formae exteriori cath. ecclesiae Quinqueecclesiensis.